

Kronika.

Drama. Goljeve «Peterčkove poslednje sanje» in «Hamlet» so pritegnile široko ljudstvo v letošnji sezoni. Izvzemši «Pohujšanja» — mislim — se gledališče še ni razveseljevalo toliko prodanih hiš. Prva je morala kot edina slovenska noviteta v tekočih sezonah prestati težke boje. Postavili so jo na sramotišče, ji očitali, da se je izlegla iz kukavičjega jajčeca in šele tribunal je zaključil nehonetne literarne boje.

Mistični čar božične noči, v kateri sluti človeška duša bližino svojega odrešenika in se ji odpirajo bajni svetovi narave, nakloni revnemu Peterčku njegove poslednje sanje, da se po Jakobovi lestvici povrne k svoji materi, med kore angelov. Vsebinø povesti — ne drame — tvorijo elizijska polja sanj, po katerih išče otrokova duša svojo mater, prvo osebo vsežrtvujoče ljubezni, na poti človeškega življenja. Drzna pesnikova intuicija jo je kot duha pripeljala z onega sveta ter ji udahnila tudi v onem življenju večno živo ljubezen do svojega deteta. Otroška fantazija pa si je ustvarila še dvoje spremljevalcev: princa lazurnih dalj, Mesca, in čarodeja gorjanskih hribov, Grčo. Druga slika odpira otroškim očem tajne globine pod zemljo, kjer spi Matjaž s svojo vojsko. Očitno, da umotvor ni povsem harmonično izveden, opravičuje ta del božične pravljice. Pesnik je tolikanj vzljubil povest o Matjaževi vojski, da jo je preživel preveč po svoje in premalo vibrira v njej vlaken otroške fantazije. Oplojena z bogatim doživetjem komaj minulih dni krvave vojne je bolj kot vsi drugi deli ustvarjena «za» otroka in ne toliko iz njegove domišljije. Vkljub vsemu, da bi kot samostojna enodejanka ne pogrešala prav ničesar, je priklenila otroške oči s posrečenimi, bajnimi vojaki in njihovim spevom. V njem počiva vsa barvitost pesnikovega ustvarjanja, njegove individualnosti. Pesem in sanje stražarjev nosijo pečat iz globin duše privrelih vrednot. Menim pa, da bi zahteval nekoliko poprave dramatični konflikt, ki mora tudi v dramski povesti razgibati dejanje. Dvomim, da bo sedanji ljubosumni oficir, za katerega se nisem mogel prav posebno ogreti, zadostoval v tem oziru mladim srcem. V tretji sliki, božični noči v gozdu se je razbohotila pesnikova ustvarjajoča sila do prelestnega bisera v mladinski literaturi. Predstava ni vezana na nikakršno režijo; s komplicirano lahko uspešno tekmuje najpreprostejša in vendar tudi ta ne bo razbila resnične poezije, ki veje iz tega dela. V njem najde otroška duša vse, kar so iskale sanjave oči v gozdnih globinah do čarodejne mizice, ki jo slutijo pod zelenim mahom. Poosebljena gozdna bitja, kakor oče Hrast, robata čarovnica Bukev, Meglica krasotica, bodo romala z malim gledalcem v njegove sanje in živela bodo v njem, ko bo sam stikal za gozdnimi skrivnostmi. Pesnikov duh je v pravljicnem svetu ustvaril novo predstavo, polnočno mašo v gozdu. Dramatične niti, segajoče v četrto sliko, so vidnejše in Petrčkovo življenje v sanjah se združuje z realnim življenjem, odkoder ga reši njegov vnebohod. Kakor mnoge mladinske igre, tako je posebno četrta slika vezana na bizarno režijo, ki mora nebesa naslikati z najpestrejšimi barvami. Zabilisala pa je ta slika v nežni in občutljivi duši poslednjo žalost, kajti nebesa niso otroku nikaka mistična nagrada za pozemeljsko življenje in ne odrešijo Petrčka trpljenja, temveč ga sprejmejo v realno srečo ter radost.

Največ pile bo potrebovala prvo dejanje, katerega mora pesnik v bodoče jače oživeti v dramatičnem oziru. Da bo tudi nekatera prebohotna mesta nekoliko pristregel in poglobil, mu, mislim, lahko mirne duše prepustimo. Kdor pa želi še brskati po njej, bo imel priliko prihodnje leto.

Režijo je vodil Šest. Lepo posrečenim slikam bosta čas in razmišljanje vzporedila še druge, ki so šle letos nekoliko na hitro roko. Mogoče se mu posreči tudi množico nastopajočih skladnejše voditi, kakor doslej, ter poenostaviti izpremembe. Vsekakor pa šo vodile predstavo večje roke. V zasedbi potrebna predrugačenja bo zahtevala predvsem oseba matere. Če bi ji Šaričeva žrtvovala svojo Meglico krasotico, bi igra trpela manj, kakor je. Wintrovi se namreč ni posrečilo oviti svoje matere s pajčolanom nadzemlja, govor preliti iz deklaracije v življenje. Vera Danilova je zadovoljivo utelesila Peterčka. Gregorinov glas je neposlušen organ in se ne ukloni tudi taki ljubezni, s kakršno je to pot igral njegov oče Hrast. Oba skupaj bi dosegla mnogo lepše uspehe. Kralj in Šubelj sta bila edina poklicana voditi težki spev stražarjev. Mladini se je Lipah s svojo kreacijo takoj priljubil, mi pa smo opazovali njegovo vestnost in natančnost. Brezdvomno je pokosila Rakarjeva kot resolutna soproga svojega moža Grčo. —

Najsilnejša drama svetovnega slovstva je še vedno Hamlet. Objektivna, da lepi na njej prst sleherne zemlje, sega z duhom človeka v kozmične dimenzije. Njeno dogajanje ne pozna časa in zato se ji odpirajo vedno novi načini uprizorjanja. Pred nedavnim je razburila Evropo uprizoritev Hudožestvenikov. Dejstvo je, da je naš Hamlet predramil občinstvo in ga navdušil za klasično dramo. Če iščem vzroka, moram potrditi, da je Hamlet razgibal množice, ker se nam je vprizoritev posrečila. Ne zanima me dejstvo, da sicer res ni povsem samorodna tvorba, kajti prednjačili mi ne bomo v enakih predstavah. Gré le za življensko silo uprizoritve.

Še nedolgo je tvorila Hamletova oseba središče drame. Sledilo je, da se je patetika kosala z verbalistiko; celó razumevanje njegove osebnosti je zahtevalo različno prednašanje psihičnega stanja. Modernemu človeku se je Hamlet zopet približal. Sinteze iščoči duh se zaveda, da preveva dramo harmonija vesoljstva. Mož, ki edini na dvoru danskem ni odložil črne obleke, sprejme poslanstvo z onega sveta, da uredi ta svet, ki je zablodil v pregrehe in zločine. Krog njega se zgrnejo razvratneži, hinavci, udani hlapci ter potegnejo v svoj kolobar čisto devico Ofelijo. Mož osami in bíje boj s strašnim orožjem, maskirano blaznostjo. Edini prijatelj, Horazio, mu ne služi v oporo. Široka ledina je, kamor lijejo prekipevajoče misli in čustva, katerih se mora tudi najsamotnejši človek v gotovih urah izpovedati. Za te izpovedi si je izbral Horazia. Kajti v njem samem ni pokoja, drama sile in moči, ki jo bije Hamlet v znamenju sveta, divja z isto silo v notranjosti. Vsak človek preživlja v svojem mikrokozmu več ali manj to najsubjektivnejšo dramo. In tragika je njena usoda. Tajnih vrat skrivnega razodetja ne bo odprla z lastnim ključem, duh klone glavo, kakor Hamlet v grobni sceni. Kaj so Yorickove oči videle v onostranstvu, ne razodeva njegova lobanja. Spoznanje vanitatis vanitatum ošibi kolena in intriga, zločin, ki je do kolen pogreznjen v zemljo, izvrši svojo osveto. Čeprav se s Hamletom zruši ves živeči svet, in stopi na oder novi človek, Fortinbras, ni strašna tragedija niti za las obledela.

V brezčasje je postavila Hamleta tudi naša režija. Morda ga je celo preveč potencirala z razsvetljevanjem in izbočanjem. Samogovor «biti, ne biti» ne pomeni več kot monolog ob grobu, čeprav se to pot prvič duša sama bori s sladkostno grozo smrti. Mnogo posrečenejši so bili duševni momenti v materini sobi, na grobu, pri kraljevi molitvi, kjer je scenerija dihala odgovarjajoče ozadje. Te varijacije bodo gotovo trajno plodovite v inscenaciji Hamleta. Vprašanje godbe se mi zdi gotovo najkočljivejše. Shakespeare je ne predpisuje nikjer, razen fanfar.

Pač pa je napisal verzce, slajše od melodije in groznejše od mrtvaške zone. Meni samemu se zdi muzikalno spremljanje enakih verzov le nepotreben dodatek. S tem pa prihajamo do jedra naše predstave. Pregelj je napisal sledeče besede o besedi sami: «Slišiš jo, vidiš jo, kako izreže, kako je ustvarila iz temnosti misli in želje, da vidi sto oči.» Vse besede v Hamletu bi se morale na ta način roditi. In tega je pogrešala predvsem glavna, Rogozova kreacija. Monologi, zgoraj navedeni, in drugi so ostali deklamacije brez življenske sile. Hamlet sam ne izproži nikdar besede, ki bi obenem že ne postala aktivna sila v drami. Tako izrečene besede se morajo lomiti kakor skale, krhati in se podsipati v duši, ne pa iskati zunanjega učinka. Resnično, kjer je zunanji efekt na mestu, kot v prizoru s flavto, se je razvnel tudi Rogoz. Notranje drame je pogrešal. Šaričeva in Lipah sta n. pr. podala zapisanim črkam Shakespearjevo moč besede. V blaznosti razvozljani najtajnejši utripi ženskega bitja so govorili z ustnicami Šaričeve srce pretresujočo melodijo. Spominjam se le, kako je podala besede: «vse bo še dobro,» tisto rdečo nit, za katero se lovi potapljajoča se kraljeva in Hamletova duša, Lipahov govor pa je Hamleta iskreno razvnel in trdim lahko, da je prvi igravec našel najprimernejšega interpreta našega ansambla. Ostali značaji ne nosijo nič manj kot glavni pečat večnosti na sebi. Zato se ni čuditi, da so se jim kreacije bolj ali manj približale, nikakor pa jih dosegle. Tudi Kraljev Laertes ni zadostno pokazal protipola Hamletove nature. Daneš je bil med vsemi še najboljši. Šest se mi zdi nekako poklican poglobiti Shakespearja na našem odru. Velika pohvala, katero je zasluženno žel letos, bo gotovo podkrepila njegovo neumorno iznajdljivost.

Predstave Putjatove režije, **Gardist**, **Žlahtni meščan** in **Anatol**, nam niso razodele ničesar novega, temveč le pokazale, da ta večji režiser preveč stremi za tem, kar smo pri Revizorju odklanjali. Prilagoditi se želi občinstvu, bodisi v bleščečih vlogah ali v režiji. Posebne iznajdljivosti v kreaciji različnih značajev ni pokazal od Revizorjeva sem. Morda je neznanje jezika precejšnja ovira, toda ponavljajoče se kretnje izpričujejo majhno bogastvo. Priznati pa mu moram, da so osebe vselej dosledno izpeljane, vkljub temu, da se izživljajo v prenapetem patosu. Ni čuda, da se vsled te lastnosti človeku vsiljujejo, pa ga ne prepričujejo.

Molnarjev **Gardist** je šibkejše delo, ki kot komedja ne izvablja kipečega smeha. Tretje dejanje ohladi gledalca docela, ker se že tako slabo koncentrirano dejanje razblini. Več pozornosti je vsekakor vzbudil Schnitzlerjev **Anatol**. Videli smo ga v treh odlomkih, ki so pa vseeno docela ustvarili enotno sliko. Šaričevi je ta predstava darovala krasno priliko, da se poizkusi v vlogi, katere bi ji do sedaj ne bil nihče prisodil. Kdor se ni povsem udal plehki psihologiji Dunajčana, mestoma prav spretno napisani, je občudoval mojstrsko podano grizetko. Šaričevi je že od nekdanj tuja vsaka zloraba občinstva in tudi topot je z diskretno fineso odigrala svojo pasivno vlogo.

V francoskem slogu je Molierovo slavnost praznoval njegov **Žlahtni meščan**. Dobro, do skrajne podrobnosti naštudirana predstava je izzvala obilu smehu. Nekdo je ob tej priliki pripomnil brez vsakega postranskega namena: Molière roma, kakor je pravično, po vsej državi, Dostojevskega so pa skromno proslavile samo idealne revije.

Glede Putjatovih predstav bi omenil edino še, da se mi zdi Medvedova zmožna tudi drugačnih vlog, kakor vednih demimondk. Morda ji te utegnejo celo škodovati v nadaljnjem razvoju, ker jo odtujujejo samoniklemu ustvarjanju in jo izobražujejo preveč enostransko.

Ob svečanih prilikah igrajo Korolijevo **Jugano, vilo najmlajšo**, ki tudi Šaričevi ne nudi prilike, da razgiblje svoj talent.

Hauptmannova **Roza Berndova** je svoje čase vzbudila mnogo zanimanja, ki je danes precej splahnelo. Dejanje samo se plazi po zemlji in psihologično za interesiranje vzbudi le konec, ki edini vsebuje dramatično silo. Vsekakor bi bila boljša kot novela, kakor pa podana v dramatični obliki. Z vnemo je igrala Roza Danilova, razvijajoč vse svoje moči. Bila ji je kos in se lahko postavi z njo. Enako sta Daneš in Železnik pogodila dobre tipe. Gaberščik bi to vlogo po svojem naturelu lahko sprejel mirne duše, a oviral ga je vedno isti furioso. Schönherjeva **Vražja ženska** pa je v dramatičnem oziru brezdvomno boljše delo. Gregorin je to pot doživljal svojo najposrečenejšo vlogo. Je prepričan in tudi Juvanovi nudi lep soigro. S prirojeno svežostjo je Juvanova izzvala prav dramatične efekte in z dobrimi prehodi razvijala svoj značaj. Kralj se to pot ni posebno odlikoval, slabši momenti njegove igre so bila baš najkočljivejša mesta. Bratov Mrštikov **Maryša**, zajeta iz češkega kmečkega življenja, je dobro zasnovana ljudska igra v najboljšem pomenu besede. Dejanje teče gladko, enostavno, a spretno dramaturgizirano. Hvaležno vlogo Lizala je Šest preslabo karakteriziral. Dočim ima primerne kretnje, mu marsikaj skvari organ. Primerno vlogo je imel to pot Gaberščik in je bil mnogo boljši, kakor doslej. Tudi Rogozova ni bila slaba. Drenovčevi ljubimci pridobivajo.

Prekrasne Sabinke L. Andrejeva so ostra satira na ljudi zakonov, paragrafov. Sveža sila «starih» Rimljanov dominira nad plesnobo pisanih postav. Drama vidno narašča z drugim dejanjem, ki smeši s svojo jedko zbadljivostjo civilizacijo in napredek človeštva: dva koraka stori naprej, a takoj enega nazaj. Mož, kateremu je dala oblast v roke to zaspano ljudstvo Sabinecev, ni nič manj smešen od njih samih in fino ozadje tvorijo sivolasi profesorji, ki slede vsakemu utripu življenja le po večnih in trajnih zakonih... Peček je vodil zadnji dve dejanji z znano virtuoznostjo, ki jo pokaže vselej v enakih stiliziranih osebah. Jasnega napredka pa ne more nihče odrekati Rakarjevi. Manj sreče je imel letos Danilo. Nušičev **Svet** mu ni nudil razmaha, dasiravno se je pošteno potrudil. Še težja je bila uprizoritev Kvapilove **Pampeliške**. Presajanje tako specifično nacionalne in edino le češkemu duhu odgovarjajoče otroške igre je drzen poizkus. Že nerazumevanje besednega pomena, da je namreč pampeliška regrat, je nevarno; poleg tega je jasno predstavljanje nečesa mogoče le tedaj, če je pojmljivo vsem brez komentarja. Vkljub vsemu prizadevanju Vera Danilova ni ogrela. Enako ni našel Drenovčev Honza tistega odziva, s katerim pozdravlja češki gledalec svojega Honzo. Prepričan sem, da je delikatna, lirčna pesnitev na domačih tleh žela veličastne uspehe in bi jih najbrž tudi brez Vojana. Toda neuspeh pri nas nikakor ni Danilova krivda.

Juš Kozak.

Čehi in Slovenci. V feljtonu «Ostravskega Dennika» je pričel izhajati dne 6. oktobra 1921 dr. Iva Šorlija «Človek in pol» v prevodu prof. Evgena Stoklase. Prevodu je prevajalec napisal strokovno informativen uvod.

V proslavo sedemdesetletnice rojstva Alojza Jiraska je bil izdan v redakciji vseučiliškega docenta dr. Miroslava Hyska zbornik študij in spominov, tičočih se jubilentovega življenja in njegovega življenskega dela. Med drugim srečavamo tu članek univ. prof. Jana Máchala, v katerem primerja Jurčičevega «Tugomerja» in Jiraskovega «Gěrona». Najprej pripoveduje avtor, kako se je Jurčič bolj oddaljil od zgodovinskega sporočila nego Jirásek in kako zategadelj njegovi tipi niso vzrastli naravnost iz zgodovinskih tal, marveč jih je ustvaril po določenih tipih, zlasti shakespeareških. Nadalje naglašča različna stališča obeh dramatikov,